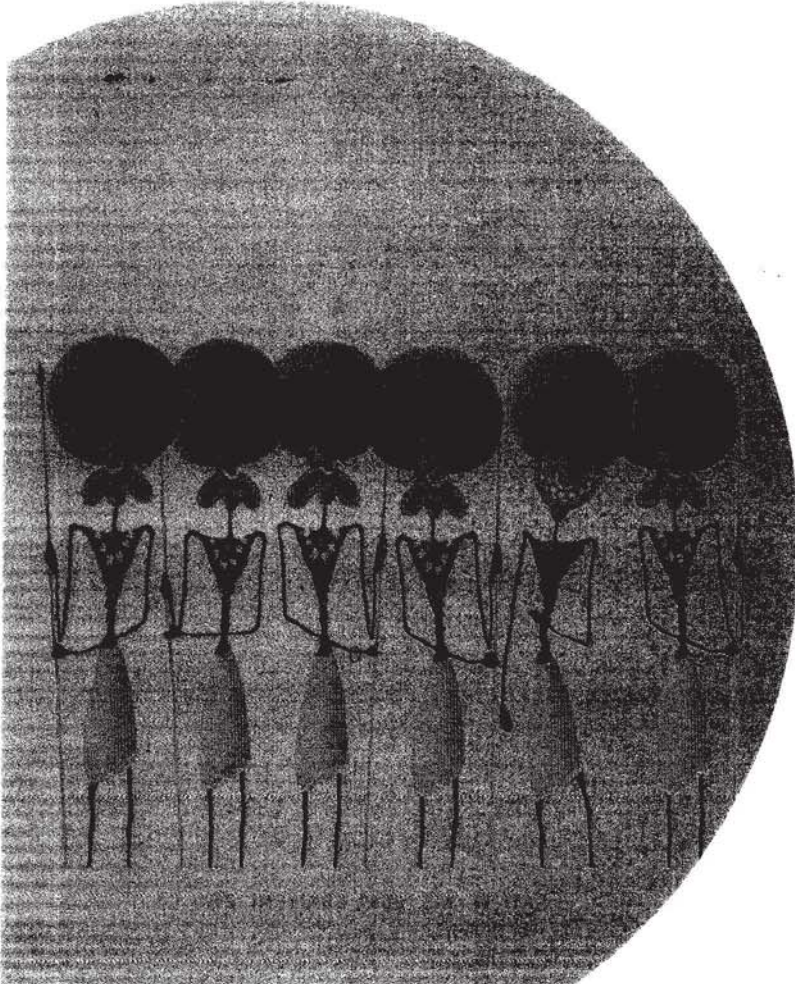

türkiyeli kadınların sorun çözme stratejileri

KADİR CANATAN

Doç. Dr. Balıkesir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi

1. Giriş

Toplumumuzda, kadın ve erkeklerin yaşama bakışları, ilişki biçimleri, ailevi sorunlara yaklaşımları ve çözüm stratejileri açısından farklı tutumlara sahip olduklarına değin genel ve yaygın bir kanaat bulunmaktadır. Bu anlayış, bazen popüler feminist söylem ve yorumlarla da ideolojik bir renge bürünmektedir. Artık klişeleşmiş bu söyleme göre “Erkekler otoriter olup sorunların çözümünde kaba yöntemleri tercih ederken, kadınlar anti otoriter ve hoşgörülü olup barışçıl yöntemleri yeğlemektedirler.” Bu söylem açısından toplumsal sorunların toplumsal cinsiyet (*gender*) açısından çözümlenmesi anlamlı bir girişim olarak görülmektedir. Bu nedenle toplumsal araştırmalarda cinsiyet değişkeni mutlaka kullanılmalı ve bu değişken açısından analizler yapılarak kadın ve erkek tutumları arasındaki farklılıklar ortaya konulmalıdır.

Sosyolojik açıdan bu bakış açısı, göz ardı edilebilecek bir yaklaşım değildir. Çünkü çoğu toplumlarda olduğu gibi bizim toplumumuzda da çocukların yetiştirilme sürecinde cinsiyet farklılıkları dikkate

alınmakta ve bu farklılıklara göre roller paylaştırılmaktadır. Bu süreç, çocukluk sırasında oyuncak seçiminden başlamakta ve ileri yaşlarda eğitim ve meslek seçimlerine kadar uzanmaktadır. Rol ve statülerin cinsiyet temelinde dağıtıldığı bir toplumda cinsler karşısındaki beklenti, tutum ve kanaatler farklı olduğu gibi, söz konusu cinslerin hayata bakış açılarının, ilişki ve tutumlarının da farklı olması anlaşılabilir bir durumdur. Toplumsal iş bölümü gereğince kadınların edilgin ve duygusal; buna karşın erkeklerin etken, güçlü ve rasyonel kalıplarına göre kurgulanışları ve bu kurgulanış sonrasındaki yaygın erkek egemen uygulamaların yukarıda bahsedilmiş olan farklılıkları ortaya çıkarmış olduğunu söylemek mümkündür.

Bu makalede kadınların sorun çözme stratejileri bakımından erkeklerden farklı olup olmadıkları sorgulanacaktır. Burada "sorun çözme stratejileri" ile kastedilen şey, kadınların aile içinde ve eşleriyle yaşadıkları sorunların çözümünde izledikleri yol ve yöntemlerdir. Söz konusu yol ve yöntemlerin kültürel bir arka plana yaslandığını söyleyebiliriz. Ama bununla her şeyi açıklamak mümkün gözükmemektedir. Sosyolojik olarak insan davranışlarının çoğu zaman pozisyonel bir boyutu da olduğunu biliyoruz. Demin belirttiğimiz gibi toplumumuzda kadın ve erkeklerin yetiştirilmesi ve onlara telkin edilen değerler birbirinden oldukça farklıdır. Bu farklılıklar yanında cinsiyet rollerine de farklı tutumlar eşlik etmektedir. Bu kültürel ve sosyal konumların birbirini teyit eder şekilde çalıştıkları söylenebilir.

Ailelerin ve eşlerin yaşadığı sorunlar, doğal olarak anlaşmazlıklara yol açmaktadır. Bu anlaşmazlıklar, kendi başına önemli bir olgu olmakla birlikte, bunların çözümünde izlenen yol ve yöntemler de bir o kadar önemlidir. Çünkü eşler kendi sorunlarını çözmede uygun yöntemleri bulamadıkları takdirde, bu anlaşmazlıklar ailevi ilişkilerin derinden sarsılmasına ve dolayısıyla aile kurumunun çözülmesine kadar gidebilmektedir. Demek ki anlaşmazlıklar, tek başına eşler arasındaki ilişkileri etkilemiyor, aynı zamanda bu anlaşmazlıklar karşısında eşlerin verdikleri tepki ve tutumları da önemli bir rol oynamaktadır.

Türkiyeli kadınların anlaşmazlıklar karşısındaki tepki ve tutumlarının analizine girişmeden önce, Türkiyeli ailelerde ve bu ailelerdeki eşler arasında yaşanan sorunların neler olduğuna bakmakta fayda var.

Daha sonra bu sorunlar karşısında takınılan tutumlarda cinsiyet farklarının önemli bir rol oynayıp olmadığını çözümlenmeye çalışacağız.

2. Eşler Arasında Yaşanan Sorunların Mahiyeti

Türkiye İstatistik Kurumu (TUIK) ve Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (ASAGEM)'nin ülke çapında yaptığı "Aile Yapısı Araştırması" (2006) Türkiye'de eşler arasında yaşanan sorunlar ve bunların sıklığı konusunda önemli bulgular ortaya çıkarmıştır. Tablo 1'de görüldüğü üzere en sık yaşanan üç sorunun başında "ev ve çocuklar ile ilgili sorumluluklar" (%34.8), "gelirin yeterli olmaması" (%31.6) ve "harcamalar konusu" (%31.2) gelmektedir. Son iki noktanın ekonomik nitelikli sorunlar olduğu dikkate alınırsa, aslında bunlar iki temel soruna da indirgenebilir. Bu durumda çocukların bakım ve yetiştirilmesi konusundaki anlaşmazlıklar ile ekonomik sıkıntılar eşler arası sorunların başında gelmektedir.

Bu makalede kadınların sorun çözme stratejileri bakımından erkeklerden farklı olup olmadıkları sorgulanacaktır. Burada "sorun çözme stratejileri" ile kastedilen şey, kadınların aile içinde ve eşleriyle yaşadıkları sorunların çözümünde izledikleri yol ve yöntemlerdir.

Bu iki sorun, Türkiye toplumunun genel yapısı ve sorunlarıyla paralellik arz etmektedir. Hızlı kültürel ve toplumsal değişimin olduğu toplumlarda çocukların bakımı ve yetiştirilmesi konusunda anlaşmazlıkların olması doğaldır. Çünkü böyle toplumlarda bir yandan eşlerin çocuklar karşısındaki rol, görev ve sorumlulukları yeniden tanımlanırken, diğer taraftan da kadınların çalışma yaşamına katılmasıyla çocuklar konusundaki geleneksel uzlaşımlar bozulmaktadır. Ayrıca işsizlik ve ekonomik sorunların ağırlıklı bir şekilde yaşandığı Türk toplumunda gelirler ve harcamalar arasındaki uçurum ve bunun kapatılmasıyla ilgili düşünce, kanaat ve alışkanlıklar da pekâlâ tartışmalara konu olabilmektedir. Sadece erkeğin çalıştığı ve gelirlerin düşük olduğu ailelerde erkekler, eş ve çocukların yükselen beklentilerine cevap vermekte zorlandıkları gibi, erkek bu beklentileri düşürmek ve harcamaları düzenlemek için eş ve çocuklarından daha kanaatkâr olmalarını ve daha

ölçülü harcama yapmalarını talep edebilmektedir. Bu durum, erkeğin işsiz ya da düzensiz bir iş ve dolayısıyla gelire sahip olduğu ailelerde daha keskin bir şekilde yaşanmaktadır. Erkek egemen toplumun erkeğe biçtiği erkeklik kurgusu, erkeği çalışması ve eve ekme getirmesi gereken cinsiyet olarak belirlemektedir. Erkek bunu yerine getirmediğinde ise, kendini diğer erkeklere göre eksik görmekte ve bu da bir şekilde evinde eşi ve çocukları üzerinde sözlü ya da fiziksel şiddete başvurmasına neden olmaktadır. Hem erkeğin hem de kadının çalıştığı ailelerde ise, küçük çocuklar ve gençler pekâlâ bir sorun olarak karşımıza çıkabilmektedir. Çocuğun bakımı ve yetiştirilmesi kadar genç kız ve erkeklerin yönlendirilmesi de eşlerin uzlaşma, anlaşma, sorumluluk ve rol paylaşımını gerektirmektedir.

1. Eş ile sorun yaşanan konular (%)

	Toplam	Hiç yaşamayız	Yaşarız
Kumar alışkanlığı	100.0	98.3	1.7
Alkol alışkanlığı	100.0	95.3	4.7
Sigara alışkanlığı	100.0	81.6	18.4
Ev ve çocuklar ile ilgili sorumluluklar	100.0	65.2	34.8
Gelinin yeteri olmaması	100.0	68.4	31.6
Harcamalar konusunda	100.0	68.8	31.2
Kıskançlık konusunda	100.0	78.1	21.9
İş ile ilgili sorunların eve taşınması nedeniyle	100.0	87.6	12.4
Giyim tarzı konusunda	100.0	87.3	12.7
Görüşülen kişiler konusunda	100.0	89.0	11.0
Kadının/erkeğin ailesi ile ilişkiler konusunda	100.0	89.2	10.8
Diğer görüşlerin farklılığı nedeniyle	100.0	95.9	4.1

Kaynak: Aile Yapısı Araştırması, Sh. 14.,
TÜİK & ASAGEM, Ankara 2006.

Türk ailelerde en fazla yaşanan sorunlar arasında “kıskançlık” (%21.9) ve “sigara alışkanlığı” (%18.4) ikinci derecede önemli sorunlar olarak görülmektedir. Eşler arası kıskançlığı sadece kültürel ve psikolojik etkenlere bağlamak yanlıştır. Özellikle Türkiye gibi kent(li)leşen toplumlarda anonim ve anomik bir atmosferde kadın ve erkeğin toplumsal yaşama katılmaları bu tür duyguları tahrik etmektedir. Eşler arası güven duygularının sarsılması, birbirlerini sıkı bir şekilde gözetlemeye ve takibe almayı gerektirmektedir. Kıskançlığa kıyasla, sigara alışkanlığı daha ekonomik ve sağlıksal nedenlere dayanan bir tartışma konusudur. Bu durum, bazen yaşam tarzları arasındaki farklılığın da bir göstergesi olabilir. Kadının sigara içmesinin henüz kabul edilemediği geleneksel ve muhafazakâr ortamlarda bu eşler arası bir tartışma konusu olabileceği gibi, ilke olarak sigara içmeye karşı olan kişinin kendi eşiyle de sorunlar yaşaması doğaldır.

Üçüncü derecede önemli sorunlar arasında “giyim tarzı” (%12.7), “iş sorunlarının eve taşınması” (%12.4), “görüşülen kişiler” (%11.0) ve “kadının/erkeğin ailesi ile ilişkiler” konusundaki anlaşmazlıklar gelmektedir. İş sorunlarının eve taşınması hariç, diğer sorunların sosyal ve kültürel kaynaklı sorunlar olduğu söylenebilir. Bu konular, yine kırsal kesimden ziyade kentsel ortamlarda ortaya çıkan sorunlardır. Kent, ortamı gereği bu konulardaki geleneksel uzlaşmayı aşındırmakta ve yeni bir uzlaşmayı gerektirmektedir. Değişen toplumlarda yeni bir uzlaşma sağlanmadan, kıyafet tarzı, kimlerle görüşülüp görüşülmeyeceği ya da aileler arası ilişkiler gibi konular ciddiyetini korumaktadır. “İş sorunlarının eve taşınması” başlığıyla bildirilen sorunlar, çok yönlü sorunların bir üst başlığıdır. Bu sorunların en çok bilinen şekli, erkeğin iş yaşamında yaşadığı stres ve sorunları eve yansıtması şeklindedir. Ancak kadının çalıştığı ailelerde bu durum kadın için de geçerli bir olaydır.

Üç farklı düzeyde ele aldığımız bu sorunlar Türk ailesinin hem ekonomik hem de sosyo kültürel kaynaklı ciddi sorunlar yaşadığını göstermektedir. Alkol-kumar alışkanlığı ve dinî görüş farklarından kaynaklanan sorunlar, yaygın kanıların aksine Türk aile ortamında öne çıkan sorunlar olarak görülmemektedir. Bu sorunları yaşayan ailelerin marjinal kaldığı söylenebilir de yaşanması halinde yıkıcı etkiler taşıdığı da bir gerçektir. Söz konusu sorunların kronik olması halinde aileler kolayca çözülebilmektedir.

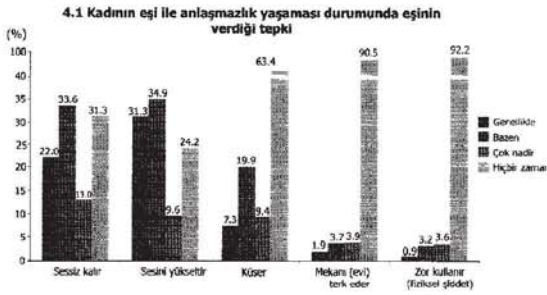
Türk aile ortamında eşler arasında yaşanan sorunların mahiyetini açıklığa kavuşturduktan sonra, şimdi söz konusu sorunlara kadın ve erkeğin nasıl yaklaşım sergilediklerine ve yaklaşımları itibarıyla farklılık gösterip göstermediklerine bakabiliriz. İlk önce erkeklerin eşleriyle yaşadıkları sorunları hangi yöntemlerle çözmeye çalıştıklarını ele alacağız.

3. Erkeklerin Sorunlara Yaklaşımı ve Çözüm Biçimleri

Araştırmada, cinslerin eşlerine verdikleri tepkiler, “sessiz kalma” ve “küsme” gibi yumuşak tepkilerden “sesini yükseltme”, “evi terk etme” ve “zor kullanma” gibi daha sert tepkilere doğru ilerleyen bir ölçek çerçevesinde ölçülmüştür. Tablo 4.1, erkeklerin anlaşmazlık yaşamaları durumunda eşlerine verdikleri tepkileri göstermektedir. Buradan anlaşılaca-

ğı üzere, erkeklerin tepkileri yumuşak tepkilerden sert tepkilere doğru azalan bir çizgi izlemektedir. Evli kadınlara sorulduğunda son bir yıl içinde eşleri ile anlaşmazlık durumunda, eşlerinin genellikle veya bazen seslerini yükselttiklerini söyleyenlerin oranı yüzde 31 ile 35 arasında değişmektedir. Eşlerinin genellikle veya bazen sessiz kaldığını söyleyenlerin oranı ise yüzde 22 ile 34 arasında değişmektedir.

Eşlerinin genellikle veya bazen kendilerine küstüklerini söyleyen kadınların oranı yüzde 7 ile 20 arasında değişmektedir. Eşlerinin ev ortamını terk ettiğini ya da kendilerine şiddet uyguladıklarını söyleyen kadınların oranı, önceki tepkilere kıyasla oldukça düşük bir düzeyde (yüzde 1 ila 4) kalmaktadır. Belki erkeklerle sorulsaydı, bu miktar daha da düşük bir düzeyde çıkabilirdi. Ama burada ifade verenlerin kadın olması böyle bir tartışmayı devre dışı bırakmaktadır.

Kaynak: Aile Yapısı Araştırması, Sh. 14.,
TUİK & ASAGEM, Ankara 2006.

Kadınların gözüyle bakıldığında Türk erkeklerinin anlaşmazlık durumlarında en fazla verdikleri tepki ya "sesini yükseltme" ya da bilakis "sessiz kalma" şeklindedir. "Eşine küsmeye ya da konuşmama", ikinci tercih edilen yöntemdir. "Evi ya da mekânı terk eden" erkeklerin oranı daha düşük düzeyde kalmaktadır. Bunların hepsi de "yumuşak tepkiler" olarak nitelenebilir. Bunun karşısında şiddet kullanma sert tepkiyi ifade etmektedir. Bu tepki oranının düşük olması araştırmada çıkan ilginç bir sonuçtur.

İlk etapta bu veriler, Türk erkeğinin hiç de eşine kaba yöntemler uygulayan maço bir tip olmadığını, varsa da bu tiplerin marjinal kaldığını göstermektedir. Kadınların ne tür tepki verdiklerini incelemek ve erkeklerle kıyaslamak daha ilginç olacaktır.

4. Kadınların Sorunlara Yaklaşımı ve Çözüm Biçimleri

Tablo 4.2, evli erkeklerin yaşadıkları anlaşmazlık durumlarında eşlerinin verdikleri tepkileri yansıtmaktadır. Başka bir deyişle bu tablo, kadınların anlaşmazlık karşısında kullandıkları yöntemleri ve sorun çözme stratejilerini ifade etmektedir. Buradan görüleceği üzere kadınların da tepki biçimleri, yumuşak tepkilerden sert tepkilere doğru hızla düşen bir eğri eğilimi göstermektedir.

Anlaşmazlık durumunda eşlerinin genellikle ya da bazen sessiz kaldığını söyleyen erkeklerin oranı yüzde 39 ile 32 arasında değişmektedir. Erkeklerle göre seslerini genellikle ya da bazen yükselten kadınların oranı yüzde 14 ile 28 arasında değişmektedir. Küsen kadınların oranı ise yüzde 10 ile 27 arasında gelip gitmektedir.

Kaynak: Aile Yapısı Araştırması, Sh. 15.,
TUİK & ASAGEM, Ankara 2006.

Anlaşmazlık nedeniyle evini terk eden ya da eşine karşı şiddet kullanan kadınların oranı hemen hemen yok denecek kadar azdır. Her iki durumda da bu oran, erkeklerde yüzde 3-4 oranına çıkarken kadınlarda yüzde 1'e bile varmamaktadır. Başka bir deyişle sert tepki gösteren kadınlara pek rastlanmamaktadır.

Şimdi bu verileri kıyasladığımız zaman ilk olarak dikkat çeken şey, kadınların erkeklerle kıyasla daha az oranda seslerini yükseltmeleridir. Buna karşın kadınlar, daha fazla küsmeyi tercih etmektedirler. Yine mekânı terk etme de fazla tercih edilen bir yöntem olarak gözükmemektedir. Sessiz kalma şeklindeki tepki konusunda anlamlı bir fark bulunmamaktadır. Şöyle ki kadınlar "genellikle" daha az bu yöntemi seçerken, "bazen" bu yöntemi seçenler erkeklerle eşit düzeyde kalmaktadır. Kadınların bu yöntemi

seçmelerinde erkek egemen toplumun kadınlar için biçmiş olduğu rol ve tutumların etkili olduğu söylenebilir. Çünkü temeli eşitsizliğe dayalı bu toplum, kadına susmayı öğrettiği için kadın köşesine çekilmekte ve böylece güçlü olan kocası karşısında verdiği tepkilerde farklı olmaktadır.

Herhalde en önemli fark, sert tepki verme konusunda gözlemlenmektedir. Sert tepki veren kadınların oranı yüzde 1 iken, bu oran erkeklerde yüzde 3-4'e kadar çıkmaktadır. Fakat doğal olarak bu oran Türkiye'de erkeklerin küçük bir oranını ifade etmektedir. Bu küçük farktan dolayı, Türkiyeli erkekler hakkında, "Erkekler otoriterdir ve hep şiddet kullanırlar." şeklinde bir genelleme yapmak mümkün değildir.

Herhalde en önemli fark, sert tepki verme konusunda gözlemlenmektedir. Sert tepki veren kadınların oranı yüzde 1 iken, bu oran erkeklerde yüzde 3-4'e kadar çıkmaktadır. Fakat doğal olarak bu oran Türkiye'de erkeklerin küçük bir oranını ifade etmektedir. Bu küçük farktan dolayı, Türkiyeli erkekler hakkında, "Erkekler otoriterdir ve hep şiddet kullanırlar." şeklinde bir genelleme yapmak mümkün değildir.

5. Sonuçlar

Şimdi tekrar başa dönüp Türkiye toplumunda erkekler ve kadınlar hakkındaki imgelere dönecek olursak, yukarıda sunduğumuz veriler çerçevesinde bu düşüncelerin gerçeği yansıtmaktan uzak oldukları açıktır. Özetlemek gerekirse, Türkiye'de aile ortamında ve eşler arasında hem sosyal ve ekonomik (düşük gelir, harcamalar) hem de sosyal ve kültürel nitelikli sorunlar (çocuklarla ilgili sorumluluklar, kıskançlık, kıyafet tarzı, görüşülen kişiler, eşlerin ailesiyle ilişkiler, sigara) yaşanmaktadır. Bu sorunlar, görüldüğü kadarıyla değişmekte olan ve çeşitli risklerle yüz yüze kalınan kentsel ortamlarda daha fazla yaşanmaktadır.

Sözü edilen sorunların çözümünde hem erkekler hem de kadınlar arasında yumuşak tepkiler daha fazla tercih edilmektedir. Bu tepkiler sırasıyla "sessiz kalma", "sesini yükseltme", "küsme" ve "ev ortamını terk etme" biçimindedir. "Şiddet kullanma" şek-

linde karşımıza çıkan sert tepki ise, daha az başvurulan bir yöntemdir. Kadınlar, erkeklere kıyasla orantısız olarak daha fazla yumuşak yöntemleri tercih etmektedirler. Sert yöntemle başa çıkma yolunu seçen kadınların oranı yüzde 1'e bile varmamaktadır.

Sorun çözme stratejileri bakımından kadınlar ve erkeklerin bir kısmı için geçerli olmak üzere küçük farklılıklar görülmektedir. Fakat toplumun bir kısmı için geçerli olan bu farklılıklardan dolayı Türkiyeli erkekler hakkında genelleme yapmak ve olumsuz bir değer yargısında bulunmak mümkün gözükmemektedir. Genelleştirme ya da aşırı genelleştirme, önyargının önemli bir kaynağıdır. Bu nedenle genelleştirmelerden kaçınmak ve orantılı olarak görüş bildirmek, önyargılardan kurtulmanın bir çözümü olacaktır.

Beklentilerin aksine, eğer kadın ve erkeklerin sorun çözme stratejileri arasında sistematik ve anlamlı farklılıklar yoksa bu durum nasıl açıklanabilir? Bunun muhtemel iki açıklaması yapılabilir. İlk olarak Türkiyeli kadınları ve erkekleri benzer kültürel bir arka plana sahip oldukları ve benzer sosyalleşme süreçlerinden geçtikleri için aralarında önemli farklılıklar olmaması anlaşılır bir durumdur. Demek ki sosyalleştirme ajanları ve kurumları kadın ve erkeklerle sorun çözme konusunda benzer taktik ve yöntemler öğretmektedirler.

İkinci olarak evli erkek ve kadınların aile içi ilişkiler ve deneyimler nedeniyle benzer tepkiler vermeye zorlandıkları söylenebilir. Çünkü evlilik ilişkileri bir "uyum" sürecini ve karşılıklı uyarlanmayı gerektirmektedir. Bu süreçten geçen evli eşlerin birbirlerine uygun ve benzer tepkiler geliştirmeleri anlaşılır bir durumdur.

Bu iki açıklama biçimi birbirine aykırı değildir, tam tersine tamamlayıcı mahiyettedir. Hangi açıklama biçiminin daha fazla açıklayıcı olduğu detaylı araştırmalara ihtiyaç duyurmaktadır. Ayrıca tek bir araştırma sonucuna bakılarak Türkiye'deki kadın ve erkeklerin sorun çözme stratejileri hakkında bilgi vermek, kıyaslama yapmak gerçekçi gözükmemektedir. ■